

TÜRKİYE’DE 2001-2014 DÖNEMİNDE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI ÇIKTILARININ BÖLGESEL GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİ İLE ANALİZİ*

Cihan KIZIL†

ÖZET

Küreselleşme sonucu artan ülkelerarası rekabet, ülkelerde yaşanan bölgelerarası farklılaşmayı daha belirgin hale getirmektedir. Bu bölgesel gelişmişlik farklılıklarının önemli ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlara neden olduğuna dair örneklerin bulunması, serbest piyasa mekanizmasına dayanan bölgesel kalkınma politikalarının sorgulanmasına da yol açmaktadır. Bölgesel farklılıkların giderilmesi ihtiyacı karşısında devletin daha aktif roller almasına yol açan bu durum, aynı zamanda izlenen ekonomi politikalarının değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır. Türkiye’de, gelişmişlik kademelerine göre tanımlanan 26 adet NUTS düzey-2 bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik projelerin hayata geçirilmesi, uzun bir süredir gündemde olmakla beraber, devlet tarafından izlenen bu kalkınma politikalarının başarılı olup olmadığı konusunun açık olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de izlenen bölgesel kalkınma politikalarının neler olduğu yerine, 2001-2014 döneminde bölgelerin kalkınması hususunda elde edilen sonuçların başarısı ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması hedefine ulaşıp ulaşılmadığı üzerinde durulmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının değişimi, temel bileşenler analizi yardımıyla oluşturulan gelişmişlik endeksleri ile incelenmeye çalışılmaktadır. Sosyal ve ekonomik kriterleri bir arada içeren bölge bazındaki gelişmişlik endeksleri, bölgesel kalkınma ve Türkiye ekonomisi açısından çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır.

Jel Kodu: R11,R58

Anahtar Kelimeler: Gelişmişlik Endeksi, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Politikaları, Bölgesel Planlama, Temel Bileşenler Analizi

The Analysis of Turkish Regional Development Policy Outputs in 2001-2004 Period

ABSTRACT

International competition increasing as a result of globalization makes interregional differences more distinct. Since those development differences cause significant economic, social, and environmental problems in certain instances, those differences call into question the regional development policies based on the free market mechanism. This situation prompts the state to take an active part in eliminating regional inequalities and makes it essential to evaluate implemented economic policies. Turkey has 26 NUTS level-2 regions determined in terms of the level of development, and there are some projects to eliminate the differences between these regions. However, the subject of whether implemented development policies are successful not being examined. In this study, we put emphasis on development policy outputs in the 2001-2014 period and whether Turkey achieved its targets of eliminating regional development inequalities, instead of which regional development policies are implemented. A regional development index constructed by social and economic criteria together reveals striking results for regional development policies and the Turkish economy.

Jel Codes: R11,R58

Key Words: Development Index, Regional Development, Development Policies, Regional Planning, Principal Component Analysis

* Bu makale 10 Haziran 2015 tarihinde 4. Uluslararası Anadolu İktisat Kongresi (EconAnadolu), 2015, Eskişehir konferansında sunulan bildirinin güncellenmesi ve düzeltilmesiyle türetilmiştir.

† Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü (kizilc@istanbul.edu.tr).

GİRİŞ

80’li yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, araştırmacıların küreselleşmenin iktisadi, sosyolojik, kültürel vb. birçok farklı alandaki etkisini incelemeye yöneltmiştir. İktisadi faaliyetlerin küreselleşmesi sonucunda, ekonomilerin elde ettiği birçok avantaja rağmen, bazı ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların da artması yadsınamamaktadır. Küreselleşme sonucu yaşanan bu sorunlardan birisi de bölgelerin farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olması ve küreselleşme sürecinin bu farklılıkları daha belirgin hale getirmesidir. Küresel-yerel diyalektiği içinde bölge kavramının önem kazanması, araştırmacıların küreselleşme dışında bölgesel strateji ve politikaları da tartışmasını sağlamıştır.

Birçok konuda olduğu gibi bölgesel kalkınma alanında da geç hareket etmiş bir ülke olan Türkiye, özellikle son yıllarda bölgesel kalkınma adına önemli adımlar atmaya başlamıştır. Avrupa Birliği’ne aday bir ülke olarak Türkiye, NUTS (Nomenclature of territorial units for statistics) sınıflandırmasına göre bölgelere ayrılmıştır. 12 adet düzey-1, 26 adet düzey-2 bölgenin belirlenmesiyle beraber, düzey-2 bölgelerin her birinde bölgelerin kalkınmasında aktif rol alması düşünülen kalkınma ajansları da son yıllarda kurulmuştur.

Bölgesel kalkınma politikalarının sıklıkla dile getirildiği bir dönem içinde bulunmamıza rağmen, uygulanan politikaların ne derece başarılı olduğu, bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkların azaltılmasının ne derece sağlanıp ne derece sağlanamadığı konusunda yeterli araştırmanın olmadığı göze çarpmaktadır. Bu nedenle çalışmada, bölgesel kalkınmayı sağlamak için yapılmış projeleri ve planları incelemeden ya da izlenen bölgesel kalkınma politikalarını tartışmaya girişmeden, bölgesel gelişmişlik düzeylerinin tespitine odaklanılmıştır. Bölgesel gelişmişlik düzeylerinin tespit edilmesi, bölgelerin kalkınmasında ne kadar başarı elde edildiğini ortaya çıkaracağı gibi bölgeler arasındaki farkları da göz önüne serecektir.

Bu çalışmada temel bileşenler analizi kullanılarak, 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinin 14 yıllık bölgesel gelişmişlik endeksi (BGE) değerleri oluşturulmuştur. Ülkemizdeki bölgesel kalkınmayı, özellikle il bazında incelemek için benzer çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, her yıl için hazırlanmadıklarından, gelişmelerin seyrini izlemekte yetersizdirler. Her yıl için hesaplama yapılmadığı gibi, farklı dönemlerde yapılan bu çalışmalarda endeks hesaplamasında gerek kullanılan kıstasların gerek de ağırlıkların farklı olması, endeks değerlerinin birbirleriyle kıyaslanmalarını olanaksız kılmaktadır. Sadece illerin sıralaması açısından anlam ifade eden bu çalışmaların aksine, bölge odaklı ve gelişme seyrini de net bir

şekilde ortaya koyan bu araştırma, bu konudaki eksiğin kapatılması adına büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümü izleyen 2. bölümde Türkiye'deki bölgesel kalkınma çabalarına kısaca değinilecek, daha sonraki bölümde ise çalışmada kullanılan veri ve yöntem anlatılarak BGE hesaplanacaktır. Son bölümde ise analizden elde edilen sonuçlar, iktisadi açıdan açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmaktadır.

1. Bölgesel Kalkınma ve Türkiye

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bölgeler arasında dengesizlikler olmasının ekonomik, coğrafi, tarihi, sosyal ve kültürel birçok nedeni mevcuttur. Farklı nedenler sonucunda ortaya çıkan dengesizliklerin kendiliğinden ortadan kalkacağını düşünmek mümkün olmadığından, çeşitli bölgesel politikaların uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi, ulusal ekonomiyi ayağa kaldırmak için atılan ilk adım olmasıyla beraber, kongrede Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasındaki gelişmişlik farkını ele alan hiçbir cümleye yer verilmemiş olduğu görülmektedir (Dinler, 2014: 200). Cumhuriyetin kurulduğu 1923 tarihinden 1960 yılına kadar geçen süreçte, devlet yatırımlarının ülke geneline yayıldığı, hatta kimi bölgesel kaygıların dile getirilmesi ve öncü çalışmaların yapılmış olmasına rağmen sistematik bir bölgesel kalkınma politikası güdüldüğünden söz etmek güçtür. Bu dönemin sonlarına doğru İmar ve İskân Bakanlığı'nın 1958 yılında, 1960 yılında da Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulması, hem bölge planlama hem de bölgesel politikaların oluşturulması adına önemli adımlar olmuştur.

1960 sonrası planlı dönemdeki politikalar oldukça önemli ve ayrıntılı incelenmesi gereken konular olmakla beraber, çalışmanın amacı böyle bir araştırmaya girmek olmadığından kısaca özetlenecektir. İlk iki beş yıllık plan döneminde bölgesel planlama öngörülürken, üçüncü beş yıllık kalkınma planında bu görüş terk edilerek kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kapsamındaki illere teşvikler verilmesi öngörülmüştür (Dinler, 2014: 205). Dördüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik çabaların başarısız olduğu belirtilmekle birlikte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması için KÖY görüşü çerçevesinde çözüm aranmıştır (Gündüz, 2006: 134). Beşinci beş yıllık kalkınma planında bölge planlaması yaklaşımı tekrardan ele alınmıştır. Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasına dayanarak belirlenen 16 bölgeyi ayırmanın

benimsenmesi, bu planı ilk dört plandan ayıran en önemli özelliğdir (Akpınar, Taşçı ve Özsan, 2011: 102).

Tablo 1 : NUTS düzey-2 bölge kodları ve bölgelerde yer alan iller.

BÖLGE KODU	BÖLGEDE YER ALAN İLLER
TR10	İstanbul
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara
TR52	Konya, Karaman
TR61	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Adana, Mersin
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Altıncı beş yıllık kalkınma planında, özellikle az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasında organize sanayi bölgelerine ağırlık verilirken, bir yandan da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalıp tekrardan köylerine dönüş yapmak isteyenler için ekonomik ve sosyal altyapının sağlanmasına önem verildiği görülmektedir (Gündüz, 2006: 134-135). Yedinci beş yıllık kalkınma planında, sürdürülebilir kalkınmanın bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması gerekliliği düşüncesiyle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabul edilmiştir (DPT, 2000: 30). Sekizinci beş yıllık kalkınma planında, terörden etkilenen bölgelerde güven ortamının sağlanması ve makro-ekonomik istikrarın sağlanmasıyla, bu bölgelerde ekonomik gelişmelerin ivme kazanacağı, ancak nitelikli işgücü, girişimcilik yetersizliği ve pazarlama sorunlarının bu bölgelerde gelişmenin önündeki engeller olduğu belirtilmiştir (Gündüz, 2006: 135). Dokuzuncu kalkınma planı döneminde bütün NUTS düzey-2 bölgelerde kalkınma ajansları faaliyete geçirilmiş, kalkınma ajanslarının koordinasyonunda bölge planları hazırlanırken ajanslarca mali ve teknik destek programları da uygulanmıştır (Dinler, 2014: 216).

Günümüzde bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesinde önemli rol yüklenen kalkınma ajanslarının faaliyet bölgelerini de gösteren 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinin kodları ve bu bölgelere dâhil edilen illerin listesi Tablo 1’de gösterilmektedir. Bu çalışma da Tablo 1’de gösterilen NUTS düzey-2 bölgelerini esas alarak bölgesel bir inceleme yapmaktadır.

2. Veri ve Temel Bileşenler Analizi

Bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülebilmesi için, ekonomik ve sosyal 19 adet farklı değişkenden yararlanılmıştır. 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinin 2001-2014 tarihleri arasında toplanan verilerinden elde edilen değişkenler ve veri kaynakları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Kuşkusuz bölgelerin, yüzölçümleri, nüfusları ve coğrafi özellikleri gibi birçok farklılıkları söz konusudur. Bu farklılıklardan dolayı, toplanan verilerin anlam ifade edebilen değişkenler haline dönüşebilmesi için orantılanması gerekmektedir. Çalışmada, genellikle nüfusa orantılanarak kişi başına düşen değerler kullanılsa da bazı değişkenler için daha anlam ifade edebilecek orantılamalar kullanılmıştır. İlköğretim ve ortaöğretimdeki öğretmen sayıları mevcut öğrenci

sayılarına, tarımda kullanılan makine sayıları ise potansiyel ekilebilen alan¹ miktarına orantılanmıştır.

Tablo 2 : Gelişmişlik kriterleri ve verilerin elde edildiği kaynaklar.

Gelişmişlik Kriteri	Veri Kaynağı
Üretim ²	TÜİK
İthalat	Ekonomi Bakanlığı
İhracat	Ekonomi Bakanlığı
Turizm (Geceleme Sayısı) ³	TÜİK
Taşıt Sayısı ⁴	TÜİK
Daire sayısı	TÜİK
Mevduat ⁵	Türkiye Bankalar Birliği
İlköğretim Öğretmen-Öğrenci Oranı	TÜİK
Ortaöğretim Öğretmen-Öğrenci Oranı	TÜİK
Yükseköğretim Elemanı Sayısı	TÜİK
Hastane Yatak Sayısı	TÜİK
Diş Hekimi Sayısı	TÜİK
Hekim Sayısı ⁶	TÜİK
Tarımda Makineleşme Oranı ⁷	TÜİK
Patent ve Yararlı Model Sayısı	Türk Patent Enstitüsü
Endüstriyel Tasarım Sayısı	Türk Patent Enstitüsü
Elektrik Tüketimi ⁸	TÜİK
Tiyatro Seyirci Sayısı	TÜİK
Sinema Seyirci Sayısı	TÜİK

Türkiye üzerine uygulamalı çalışmalar yapılması konusunda sıklıkla karşılaşılan sorunlar, genellikle verilerle ilgili olmaktadır. Türkiye verilerinin niteliklerinde yaşanan sorunlar, verilerin belli tarihler öncesi için yayınlanmaması ya da yayınlanmasının durdurulması araştırmacıları sınırlandıran en büyük etkenlerdendir. Bu çalışmada da 2001-2014 dönemi için yararlanılması düşünülen, net göç rakamları ve işgücü göstergeleri gibi bazı değişkenlerde ciddi noksanlıklar ya da bebek ölümleri gibi bazı değişkenlerde gözlenen yanıltıcı sonuçlar nedeniyle bu kriterler, gelişmişlik endekslerinin hesaplanmasında kullanılmamıştır. BGE hesaplamasında kullanılan 19 değişkende, özellikle 2001 ya da 2014 yıllarında gözlenen

¹ Araştırmaya konu olan dönemde en çok ekilen tarım alanı, potansiyel ekilebilen alan olarak kabul edilmiştir.

² Tarım ve hayvancılık ürün değeri, sanayi ve hizmet üretim değerlerinin toplamıdır.

³ Turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislerdeki geceleme sayıları toplamıdır.

⁴ Otomobil, kamyon ve kamyonet sayılarının toplamıdır.

⁵ Tasarruf ve ticari mevduat ile döviz tevdiat rakamlarının toplamıdır.

⁶ Uzman ve pratisyen hekim toplamıdır.

⁷ Pulluk, ekim makinesi, gübre dağıtma makinesi, su pompası, biçerdöver ve traktör sayısı toplamıdır.

⁸ Mesken ve sanayi elektrik tüketimi toplamıdır.

eksiklikler için, verinin niteliğine ve seyrine göre, nüfus projeksiyonlarında da kullanılan üstel fonksiyon yönteminden ya da bazı istisnai durumlarda⁹ belli yılların aritmetik ortalamalarından yararlanılarak veri türetme yoluna gidilmiştir.

$$\begin{aligned}X_{t+n} &= X_t * e^{rn} \\ \frac{X_{t+n}}{X_t} &= e^{rn} \\ \ln\left(\frac{X_{t+n}}{X_t}\right) &= rn \\ r &= \frac{\ln\left(\frac{X_{t+n}}{X_t}\right)}{n}\end{aligned}\quad (1)$$

Ortalama artış hızının (r) hesaplanmasında kullanılan üstel fonksiyon yöntemi yukarıda görülmektedir. Burada (X_{t+n}) türetilen veri setindeki mevcut son yıl değerini, (X_t) mevcut ilk yıl değerini, (n) serideki mevcut iki değer arasındaki yıl sayısını nitelemektedir. Mevcut yıllardan eksik yıllar türetilirken, formül aracılığıyla elde edilen ortalama artış hızının e tabanında anti-logaritması alınmaktadır.

Çok değişkenli istatistik yöntemlerinden biri olan temel bileşenler analizi, gözlemlerle ilişkilendirilen ve çoğunlukla da birbiriyle ilişkili olan özelliklerin (değişken) bir birleriyle olan bağımlılığını ortadan kaldırıp birbirinden bağımsız daha az sayıda değişkene (temel bileşen) indirilmesini sağlayan bir yöntemdir. Temel bileşenler analizi ile değişkenlerin daha az boyuta indirgenmesi, yapılacak çalışmaların yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, temel bileşenler analizi ile elde edilen m tane temel bileşen, toplam varyansın büyük kısmını açıklayabiliyorsa geriye kalan temel bileşenleri ihmal etmek de mümkündür (Tatlıdil, 2002: 144).

BGE'nin oluşturulmasında kullanılan değişkenlerin ölçü birimlerinin ve varyanslarının farklı olması nedeniyle, verilerin bir standartlaştırma işlemine tutulması gerekmektedir. Çalışmada kullanılan standartlaştırma işlemi formülü aşağıda görülmektedir. Burada (A_t) ilgili değişkenin hesaplanacak yıldaki ham değerini, (A_{min}) ilgili değişkenin en küçük değerini, (A_{max}) ilgili

⁹ Örneğin, bazı kriterlerde verilerin doğrusal seyir göstermemesi ya da bazı illerin patent ve yararlı model gibi çoğunlukla 0 değeri aldığı durumlarda aritmetik ortalama yöntemi tercih edilmiştir.

değişkenin en yüksek değerini simgelemektedir. Bu standartlaştırma sonucu değişkenler, 0 ile 100 arasında değişen değerler almaktadır. Bu standartlaştırma sayesinde değişkenlerin hem ölçü birimleri hem de varyanslarındaki farklılık ortadan kaldırılmış ve kovaryans matrisine göre temel bileşenler hesaplanabilmiştir.

$$\text{Standartlaştırma: } \frac{A_t - A_{\min}}{A_{\max} - A_{\min}} * 100 \quad (2)$$

Temel bileşenler analizinin ana amacı olan boyut indirgenmesi için, tek bir boyutun ele alınması ya da değişkenlerin eşit ağırlıklandırılması gibi daha basit yöntemler düşünülebilir. Ancak, ne diğer özelliklerin göz ardı edilmesi ne de her özelliğin eşit ağırlığa sahip olduğunu kabul etmek tercih edilir yöntemler değildir. Bu durum bizi, aşağıdaki denklemden de ifade edilen bir tartılı ortalama arayışına götürmektedir. $\delta = (\delta_1, \dots, \delta_p)^T$ ağırlıklandırma vektörünün optimize edilmesi ile eldeki değişkenlerle daha anlamlı analizler yapmak mümkündür. Temel bileşenler analizinin aşağıda yer alan teorik açıklaması için Hardle ve Simar (2007) çalışmasından faydalanılmıştır.

$$\delta^T X = \sum_{j=1}^p \delta_j X_j, \quad \sum_{j=1}^p \delta_j^2 = 1 \quad (3)$$

$\delta^T X$ 'in varyansını maksimum kılan en yüksek varyanslı standartlaştırılmış doğrusal kombinasyon ilk temel bileşeni ($y_1 = \gamma_1^T X$), ikinci en yüksek varyanslı ise ikinci temel bileşeni ($y_2 = \gamma_2^T X$) oluşturacaktır.

$$Y = \Gamma^T (X - \mu) \quad (4)$$

Daha yüksek boyutlar için genelleştirmek gerekirse, $\Sigma = \text{Var}(X) = \Gamma \Lambda \Gamma^T$ ve $\mu = EX$ olduğu durumda, yukarıdaki denklemlerle temel bileşenleri ifade etmek mümkündür.

$$EY_j = 0, \quad j = 1, \dots, p \quad (5)$$

$$\text{Var}(Y_j) = \lambda_j, \quad j = 1, \dots, p \quad (6)$$

$$\text{Cov}(Y_i, Y_j) = 0, \quad i \neq j \quad (7)$$

Temel bileşenler sıfır ortalamalara ve sıfır kovaryanslara sahiptir, ayrıca temel bileşenlerin varyansları özdeğerlere (λ_j) eşittir. $\lambda_1 \geq \dots \geq \lambda_p$ olduğu için temel bileşenlerin varyansları da

aynı şekilde sıralanmaktadır ve ayrıca denklem (9) ile denklem (10)'daki eşitlikler de sağlanmaktadır.

$$Var(Y_1) \geq Var(Y_2) \geq \dots \geq Var(Y_p) \geq 0 \quad (8)$$

$$\sum_{j=1}^p Var(Y_j)X_j = tr(\Sigma) \quad (9)$$

$$Var(Y_j) = |\Sigma| \quad (10)$$

Çalışmada, tek bir yıl yerine 2001-2014 arasındaki 14 yılı kapsayan bir analiz yapılacağı için verilerin ağırlıklarının hesaplanacağı bir veri seti seçilmesi gerekmektedir. Başlangıç, orta ya da son yıl gibi 14 yıldan herhangi birisinin seçilmesi mümkündür. Ancak bu çalışmada, herhangi bir yıl seçmek yerine daha doğru bir yol olacağı düşünülerek, 14 yıl verilerinin ortalama değerlerinden oluşturulan veri seti, temel bileşenler analizine tabi tutulmuş ve ağırlıklar bu veri setinden elde edilmiştir.

Tablo 3 : Temel bileşenlerin özdeğerleri ve toplam varyansı açıklama oranları.

<u>Temel Bileşen</u>	<u>Özdeğerler</u>	<u>Açıklanan Varyans Oranı</u>	<u>Kümülatif Oran</u>
1	6390,3	0,536	0,536
2	2519,1	0,211	0,747
3	1170,5	0,098	0,845
4	575,9	0,048	0,893
5	408,1	0,034	0,928
6	213,1	0,018	0,945
7	172,7	0,014	0,960
8	164,6	0,014	0,974
9	88,8	0,007	0,981
10	68,4	0,006	0,987
11	47,7	0,004	0,991
12	40,4	0,003	0,994
13	22,4	0,002	0,996
14	15,4	0,001	0,997
15	13,2	0,001	0,999
16	8,5	0,001	0,999
17	4,4	0,000	1,000
18	3,3	0,000	1,000
19	1,5	0,000	1,000

İncelemeye tabi tutulan 19 kriter sonucunda elde edilen temel bileşenler, özdeğerler, temel bileşenlerin toplam varyansı açıklama oranları Tablo 3’te verilmektedir. Tablo 3’te görüleceği üzere, birinci temel bileşen tek başına toplam varyansın %53,6’sını açıklamaktadır. Daha önce DPT tarafından il bazında yapılmış olan SEGE (2003) çalışmasında bu oran %46,38, SEGE (2011)’de ise yalnızca %38,23’tür. Benzer nitelikteki Türkiye İş Bankası tarafından yapılmış olan İGE (2010) ve İGE (2012) çalışmalarında ise bu oran sırasıyla %41,6 ve %46,78’tir. İl bazında yapılmış başka çalışmalar bulunmakla birlikte, bu önemli iki kurumun yaptığı çalışmaların her birinde farklı kıstaslar ve ağırlıklar kullanılması, aynı kurumun yaptığı çalışmaların dahi kıyaslanmasını mümkün kılmamaktadır.

Tablo 4 : Gelişmişlik kriterlerinin BGE’deki ağırlıkları.

Gelişmişlik Kriteri	Ağırlığı
Üretim	0,334
İthalat	0,167
İhracat	0,188
Turizm (Geceleme Sayısı)	0,059
Taşıt Sayısı	0,283
Daire sayısı	0,336
Mevduat	0,256
İlköğretim Öğretmen-Öğrenci Oranı	0,121
Ortaöğretim Öğretmen-Öğrenci Oranı	0,175
Yükseköğretim Elemanı Sayısı	0,161
Hastane Yatak Sayısı	0,179
Diş Hekimi Sayısı	0,309
Hekim Sayısı	0,216
Tarımda Makineleşme Oranı	0,178
Patent ve Yararlı Model Sayısı	0,267
Endüstriyel Tasarım Sayısı	0,214
Elektrik Tüketimi	0,167
Tiyatro Seyirci Sayısı	0,214
Sinema Seyirci Sayısı	0,309

Tamamen matematiksel bir yöntem olan temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen ağırlıklar, her zaman araştırmacıların önceden öngördüğü sonuçları vermeyebilir. İktisadi bir çalışmada, temel bileşenler analizinin verdiği ağırlıkları ve bu ağırlıkların özellikle yönlerinin anlamlılığını kontrol etmekte fayda vardır. Çalışmada uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda, toplam varyansın yarısından fazlasını tek başına açıklayabilen 1. temel bileşenin ön gördüğü ağırlıklar Tablo 4’te yer almaktadır. Bu ağırlıkların hepsinin yönü beklenildiği üzere

pozitifdir. Bu durum bir kriterdeki artışın, o bölgenin gelişmesini artırdığı şeklinde yorumlanmaktadır. Temel bileşenler analizinin verdiği en yüksek iki ağırlık, 0,336 değeri ile daire sayısı (emlak) ve 0,334 değeri ile üretim değişkenlerine aittir. Bu sonuç iktisadi açıdan da oldukça anlamlıdır. Kuşkusuz, bir bölgenin üretiminin yani gelirinin artması, o bölgenin gelişmesini yoğun bir şekilde etkileyecektir. Ayrıca ülkemizdeki en önemli servet göstergelerinden biri emlak sahipliğidir. Endekste ele alınan gelişmişlik göstergeleri içinde, temel bileşenler analizinin en düşük ağırlığı 0,059 ile turizm değişkenine verdiği görülmektedir.

Temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen ağırlıklar kullanılarak, 2001 yılı için 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinin gelişmişlik düzeyi hesaplanmıştır. 2001 yılı gelişmişlik düzeyi değerleri sabit kabul edilerek, gelişmişlik kıstaslarındaki artış ve azalışlara göre, 2001-2014 yılları arasındaki gelişmişlik düzeylerinin seyri de hesaplanmış ve elde edilen bu değerler Tablo 5'te özetlenmiştir. 2014 yılı değerlerine göre Tablo 5'te sıralanan bölgelerin 2001 yılı değerlerine bakıldığında ilk sırayı, İstanbul ilinin tek başına oluşturduğu TR10 bölgesinin aldığı görülmektedir. 2014 yılına gelindiğinde, 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinden 16'sının¹⁰, aradan 13 yıl geçmesine rağmen İstanbul'un 2001 gelişmişlik düzeyine bile erişemediği dikkat çekmektedir.

Analize konu olan 2001-2014 döneminde, her yıl için bölgelerin gelişmişlik açısından hangi sırada yer aldığı Tablo 6'da özetlenmektedir. 2001 yılında en gelişmiş bölgeler olarak ilk 3 sırayı, il olarak tek başlarına bölge statüsünde olan, İstanbul (TR10), Ankara (TR51) ve İzmir (TR31)'in aldığı görülmektedir. TR10 bölgesi, birinciliği bir tek 2002 yılında TR51'e kaptırmış, bunun dışında hep en gelişmiş bölge konumunda kalmıştır. Bu durumu, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin TR10 bölgesinde, TR51'e göre daha ciddi hissedildiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Tablo 5'te görüleceği üzere 2002 yılında TR10 bölgesiyle beraber toplam 16 bölge gerileme yaşamış, bunlardan 7 tanesi¹¹ endeks değeri olarak 2 puandan az, 9 tanesi¹² ise 2 puandan daha fazla kaybetmiştir. Endeks değerleri açısından en büyük gerileme, 18,61 puan kayıpla Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinin oluşturduğu TR21 bölgesinde gözlenmektedir. 2008 yılında yaşanan Küresel Krizin etkileri de endeks değerlerinde benzer

¹⁰ TR33, TR22, TR81, TR62, TR90, TR83, TR71, TRC1, TR63, TR82, TRB1, TRA1, TRC2, TRC3, TRA2, TRB2

¹¹ TR33, TR62, TR90, TR71, TR63, TR82, TRC2

¹² TR10, TR41, TR42, TR61, TR21, TR32, TR22, TR81, TRB1

şekilde izlenebilmektedir. 2008 yılında 9 bölge¹³, 2009 yılında ise 7 bölge¹⁴ bir önceki yıla göre gerileme kaydetmiştir.

¹³ TR51, TR52, TR72, TR61, TR90, TRA1, TRC2, TRA2, TRB2

¹⁴ TR10, TR41, TR31, TR42, TR32, TR81, TR63

Tablo 5 : NUTS düzey-2 bölgelerinin BGE değerleri.

KOD	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TR10	309,07	300,80	345,55	381,70	411,37	494,15	580,00	596,69	583,11	590,50	626,85	666,66	678,98	711,89
TR51	306,74	311,53	326,26	329,63	360,79	418,71	433,78	416,13	435,81	458,40	465,32	476,93	519,69	541,20
TR41	239,23	230,94	266,74	276,80	304,11	367,92	391,34	400,97	392,05	424,79	469,18	495,68	505,02	532,93
TR31	250,03	265,14	288,06	309,57	332,02	364,17	406,60	427,53	407,74	424,48	433,11	458,89	472,03	488,70
TR52	134,11	136,01	167,71	171,61	203,54	235,87	259,11	256,82	286,78	274,60	316,44	337,09	379,62	435,37
TR42	175,60	166,59	173,38	197,28	220,86	250,41	296,56	319,41	304,03	366,31	380,79	404,89	409,33	428,77
TR72	124,22	126,45	140,30	155,77	182,16	212,63	262,72	237,44	268,43	272,30	290,65	288,43	293,95	349,76
TR61	205,03	191,39	196,48	213,82	221,76	243,45	268,36	253,49	271,03	281,13	307,44	329,00	321,20	337,86
TR21	180,28	161,67	161,85	177,81	192,87	199,01	218,58	251,12	253,81	261,49	271,45	289,44	316,45	332,92
TR32	176,48	173,49	177,90	199,87	210,06	236,86	256,10	266,49	259,14	283,17	298,06	312,02	324,12	326,62
TR33	119,76	118,33	124,56	144,37	153,67	166,11	190,76	201,46	225,28	262,91	281,18	292,96	276,52	302,72
TR22	165,67	151,33	155,34	170,20	189,80	188,01	211,15	211,64	222,07	341,21	233,70	264,16	268,85	266,78
TR81	145,23	142,05	150,31	164,36	175,88	183,41	196,05	208,42	201,25	221,12	247,09	255,01	241,39	263,63
TR62	123,66	122,43	138,68	156,16	164,01	175,43	184,73	200,25	204,77	212,29	224,07	238,92	248,72	262,29
TR90	116,02	114,45	119,72	134,21	141,00	151,72	166,97	165,58	177,68	203,75	208,85	213,85	222,52	231,10
TR83	104,54	106,94	113,99	124,32	129,71	143,89	171,78	179,65	181,26	192,31	208,21	218,52	223,09	226,29
TR71	106,86	106,12	109,94	118,64	132,76	137,82	153,28	159,56	161,42	182,92	188,33	220,15	202,18	216,94
TRC1	68,15	79,30	76,73	96,17	103,32	117,55	132,77	141,17	142,38	166,31	174,06	195,53	214,59	212,86
TR63	80,63	78,94	85,32	99,53	106,70	112,05	134,22	143,43	142,87	160,11	175,69	186,04	193,11	201,16
TR82	114,51	112,96	111,59	127,08	133,41	136,51	151,75	157,76	166,79	177,66	207,91	189,77	181,51	197,05
TRB1	100,25	95,07	94,09	102,80	116,91	118,27	129,33	133,61	136,71	152,67	182,91	188,54	177,29	190,89
TRA1	90,90	93,30	97,64	108,15	107,20	114,64	137,33	127,49	147,09	162,01	181,98	186,00	167,26	180,41
TRC2	36,07	35,04	33,04	41,69	42,28	48,26	57,79	55,86	59,17	66,85	67,29	75,24	78,09	84,63
TRC3	11,44	12,35	12,21	21,52	21,83	25,89	35,13	37,84	51,36	61,04	67,50	74,43	76,49	81,09
TRA2	13,17	14,85	15,33	18,52	20,53	30,49	55,65	39,79	48,56	58,78	58,05	66,99	69,46	80,30
TRB2	18,35	20,39	18,26	23,91	24,66	29,57	42,86	38,87	49,59	59,17	61,40	59,11	63,03	70,87

Tablo 6 : NUTS düzey-2 bölgelerinin 2001-2014 dönemindeki gelişmişlik sıralamaları.

	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2014</u>
1.	TR10	TR51	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10	TR10
2.	TR51	TR10	TR51	TR51	TR51	TR51	TR51	TR31	TR51	TR51	TR41	TR41	TR51	TR51
3.	TR31	TR31	TR31	TR31	TR31	TR41	TR31	TR51	TR31	TR41	TR51	TR51	TR41	TR41
4.	TR41	TR41	TR41	TR41	TR41	TR31	TR41	TR41	TR41	TR31	TR31	TR31	TR31	TR31
5.	TR61	TR61	TR61	TR61	TR61	TR42	TR42	TR42	TR42	TR42	TR42	TR42	TR42	TR52
6.	TR21	TR32	TR32	TR32	TR42	TR61	TR61	TR32	TR52	TR22	TR52	TR52	TR52	TR42
7.	TR32	TR42	TR42	TR42	TR32	TR32	TR72	TR52	TR61	TR32	TR61	TR61	TR32	TR72
8.	TR42	TR21	TR52	TR21	TR52	TR52	TR52	TR61	TR72	TR61	TR32	TR32	TR61	TR61
9.	TR22	TR22	TR21	TR52	TR21	TR72	TR32	TR21	TR32	TR52	TR72	TR33	TR21	TR21
10.	TR81	TR81	TR22	TR22	TR22	TR21	TR21	TR72	TR21	TR72	TR33	TR21	TR72	TR32
11.	TR52	TR52	TR81	TR81	TR72	TR22	TR22	TR22	TR33	TR33	TR21	TR72	TR33	TR33
12.	TR72	TR72	TR72	TR62	TR81	TR81	TR81	TR81	TR22	TR21	TR81	TR22	TR22	TR22
13.	TR62	TR62	TR62	TR72	TR62	TR62	TR33	TR33	TR62	TR81	TR22	TR81	TR62	TR81
14.	TR33	TR33	TR33	TR33	TR33	TR33	TR62	TR62	TR81	TR62	TR62	TR62	TR81	TR62
15.	TR90	TR90	TR90	TR90	TR90	TR90	TR83	TR83	TR83	TR90	TR90	TR71	TR83	TR90
16.	TR82	TR82	TR83	TR82	TR82	TR83	TR90	TR90	TR90	TR83	TR83	TR83	TR90	TR83
17.	TR71	TR83	TR82	TR83	TR71	TR71	TR71	TR71	TR82	TR71	TR82	TR90	TRC1	TR71
18.	TR83	TR71	TR71	TR71	TR83	TR82	TR82	TR82	TR71	TR82	TR71	TRC1	TR71	TRC1
19.	TRB1	TRB1	TRA1	TRA1	TRB1	TRB1	TRA1	TR63	TRA1	TRC1	TRB1	TR82	TR63	TR63
20.	TRA1	TRA1	TRB1	TRB1	TRA1	TRC1	TR63	TRC1	TR63	TRA1	TRA1	TRB1	TR82	TR82
21.	TR63	TRC1	TR63	TR63	TR63	TRA1	TRC1	TRB1	TRC1	TR63	TR63	TR63	TRB1	TRB1
22.	TRC1	TR63	TRC1	TRC1	TRC1	TR63	TRB1	TRA1	TRB1	TRB1	TRC1	TRA1	TRA1	TRA1
23.	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC2	TRC3	TRC2	TRC2	TRC2
24.	TRB2	TRB2	TRB2	TRB2	TRB2	TRA2	TRA2	TRA2	TRC3	TRC3	TRC2	TRC3	TRC3	TRC3
25.	TRA2	TRA2	TRA2	TRC3	TRC3	TRB2	TRB2	TRB2	TRB2	TRB2	TRB2	TRA2	TRA2	TRA2
26.	TRC3	TRC3	TRC3	TRA2	TRA2	TRC3	TRC3	TRC3	TRA2	TRA2	TRA2	TRB2	TRB2	TRB2

Tablo 6’da görülebileceği üzere 14 yıllık dönemde, birbirleri arasındaki sıraları değişse de son 4 sırayı hep TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ve TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgeleri almıştır. TR10 bölgesinin sadece bir yıl sırasının değişmiş olmasına benzer bir durum, bu dört bölgeden biri olan TRC2 için de söz konusudur. 2011 yılındaki bir sıra gerileme haricinde TRC2 hep 23. sırada yer almıştır. Ele alınan 2001-2014 dönemi içinde, bölgeler arasında sırası hiç değişmeyen bir bölgenin olmadığı ve sıralamadaki yeri en sabit kalan bölgelerin TR10 ve TRC2 olduğu dikkat çekmektedir. 2001’den 2014’e gelindiğinde sıralama olarak en büyük sıçramayı 11. sıradan 5. sıraya gelen, Konya ve Karaman illerinin oluşturduğu TR52 bölgesi yapmıştır. Aynı dönem içinde, TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgelerinde ise üçer sıra gerileme görülmüştür.

Tablo 7’de, 2001 yılı değerlerine göre 26 adet NUTS düzey-2 bölgesinin 2014 yılına gelindiğinde ne kadarlık bir aşama kat ettikleri görülmektedir. 14 yılın 13’ünde birinci sırayı alan TR10, hesaplanan bölgesel gelişmişlik endeksine göre en yüksek artışı göstermiştir. 2001-2014 yılları arasında en dikkati çeken performans ise 301,26 puanlık artış ile sıralama olarak da en büyük sıçramayı gösteren TR52 bölgesine aittir. Bu artış ile TR52, kendisinden daha üst sırada yer alan TR51 (Ankara), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR31 (İzmir)’den ekonomik ve sosyal açıdan daha fazla gelişme gösterdiği görülmektedir. 2001 yılında 3. sırayı alan TR31 bölgesi, TR41 bölgesinden daha az gelişerek 4. sıraya gerilemiş ve yerini TR41’e kaptırmıştır. Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinin oluşturduğu TR42 bölgesinin de aynı şekilde TR31’den daha fazla gelişme kaydettiği dikkat çekmektedir.

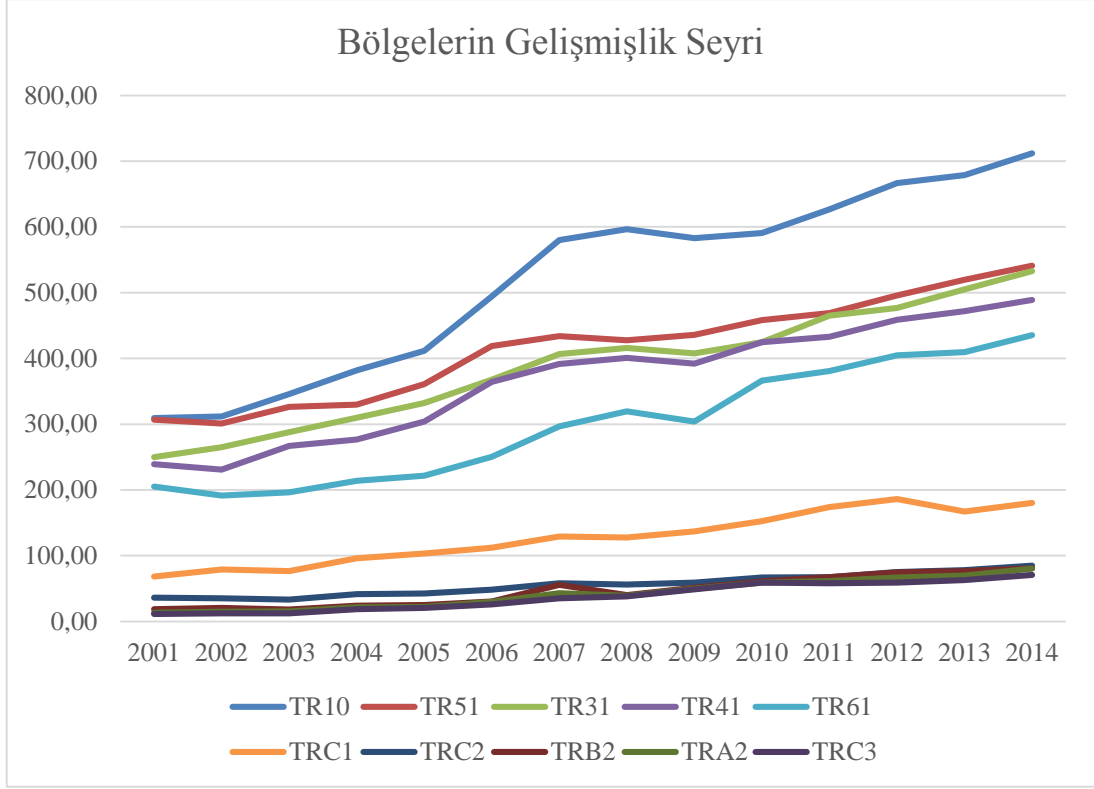
14 yıllık süreçte en az gelişme gösteren bölgelere bakıldığında, son iki sırada birbirlerine çok yakın gelişme gösteren TRC2 ve TRB2 bölgelerinin yer aldığı görülmektedir. Aynı şekilde 2001-2014 döneminde gösterilen gelişme açısından sondan 3. ve 4. sırada yer alan TRA2 ve TRC3 de birbirlerine çok yakın bir performans göstermektedir. Ancak bu ikili gruplar arasında yaklaşık 20 puanlık gelişme farkı bulunmaktadır ve bu fark, 2001 yılında son iki sırada yer alan TRA2 ve TRC3 bölgelerinin aynı yıl 24. sırada yer alan TRB2 bölgesinin önüne geçmesine, doğal olarak da TRB2 bölgesinin sonunculuğa gerilemesine yol açmıştır. TRC2 bölgesi, 2001 yılından 2014 yılına gelindiğinde hala TRA2 ve TRC3 bölgelerinin önünde yer almasına rağmen, bu bölgeler ile arasındaki fark oldukça azalmıştır.

Tablo 7 : NUTS düzey-2 bölgelerinin 2001-2014 yılları arasında gösterdikleri gelişme.

BÖLGE	2001-2014 ARASI GELİŞME	BÖLGE	2001-2014 ARASI GELİŞME
TR10	402,83	TR83	121,75
TR52	301,26	TR63	120,53
TR41	293,69	TR81	118,41
TR42	253,18	TR90	115,07
TR31	238,67	TR71	110,08
TR51	234,45	TR22	101,11
TR72	225,55	TRB1	90,64
TR33	182,96	TRA1	89,51
TR21	152,64	TR82	82,54
TR32	150,14	TRC3	69,65
TRC1	144,70	TRA2	67,13
TR62	138,63	TRB2	52,52
TR61	132,83	TRC2	48,56

2001 yılında alt sıralarda yer alıp 14 yıl içinde ciddi gelişme kaydeden bazı bölgelerin olduğu Tablo 7’de göze çarpmaktadır. 2001 yılında 22. sırada yer alan ve Gaziantep, Adıyaman, Kilis illerinin oluşturduğu TRC1 bölgesi, 144,70 puanlık gelişme ile en çok gelişen 11. bölge olmuş ve bu durum, 2014 yılı sıralamasında bölgenin 18. sıraya yükselmesini sağlamıştır. Aynı şekilde 2001 yılında 11. ve 12. sıralarda yer alan TR52 (Konya, Karaman) ve TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) bölgelerinin sırasıyla en yüksek 2. ve 7. gelişme gösteren bölge olmaları, TR52 bölgesini ilk 5’e, TR72 bölgesini ise ilk 10 sıra içine taşımıştır.

Şekil 1’de, 2014 yılında ilk ve son 5 sırayı alan bölgelerin 14 yıl içindeki gelişmişlik düzeylerinin seyri sunulmaktadır. Tablo 5’teki endeks değerlerinden de görülebileceği üzere 2001 yılında il olarak tek başlarına bölge kabul edilen İstanbul (TR10) ve Ankara (TR41) arasında 3 puandan az bir fark vardır. Ancak, Tablo 7’de özetlendiği gibi 14 yılda 402,83 puanlık bir gelişme gösteren İstanbul, hem Ankara ile hem de diğer bütün bölgeler ile arasındaki gelişmişlik farkını oldukça artırmıştır. İlk ve son 5 bölge grubu içinde, gelişmişlik açısından, birbirlerini zaman zaman geçtikleri bir yarış olduğunu söylemek mümkündür. Ancak grafiği, bölgesel kalkınma politikaları uygulanmasının en büyük amaçlarından biri olan bölgeler arasındaki farkın azaltılması amacı açısından da değerlendirmek gerekmektedir. İlk sırada yer alan bölgelerin sondaki bölgeler ile arasında gittikçe artan bir uçurumun olduğu, Şekil 1’de açıkça görülmektedir.

Şekil 1 : İlk ve son beş NUTS düzey-2 bölgesinin gelişmişlik düzeyinin seyri.

SONUÇ

Bu çalışmada, NUTS düzey-2 sınıflandırmasına göre 26 alt bölgeye ayrılan Türkiye'nin bölgesel kalkınma performansı incelenmeye çalışılmıştır. Performans değerlendirmesi için temel bileşenler analizi yardımıyla 2001-2014 döneminde her yıl için hesaplanan bölgesel gelişmişlik endeksleri kullanılmıştır. Bölgesel gelişmişlik endekslerinin oluşturulmasında hem ekonomik hem sosyal 19 farklı gösterge kullanılmış, böylece kalkınmanın farklı boyutlarının değerlendirmeye dâhil edilmesi amaçlanmıştır.

2001-2014 dönemi ortalamalarına göre ağırlıklandırılan ve 2001 yılı gelişmişlik düzeyi değerlerini sabit alarak hesaplanan 14 yıllık endeks değerleri çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur. 2001 Türkiye ve 2008 Küresel Krizlerinin etkileri, bölgelerin endeks değerlerine yansımış ve bu dönemlerde birçok bölgede gerileme tespit edilmiştir. Hem 2001 hem de 2008 krizi dönemlerinde, bölgelerde farklılıklar olmakla beraber 16'şar bölge negatif gelişme göstermiştir.

İl olarak tek başına bölge statüsüne sahip olan İstanbul (TR10), nüfus yoğunluğu en yüksek il olmasının yanında bir yıl hariç bütün yıllarda en gelişmiş bölge olmuş ve bu yöndeki beklentileri doğrulamıştır. Birinci sırada yer almasının yanında TR10 bölgesi, 14 yıllık süreçte diğer bölgeler ile arasındaki gelişmişlik farkını gittikçe açmış ve sosyo-ekonomik başkent olma

özelliğini perçinlemiştir. Endeks değerlerinden elde edilen bir başka dikkat çeken sonuç, TR10’dan sonra en büyük gelişmeyi, kendisinden daha gelişmiş bölgeleri dahi performans açısından geride bırakan TR52 bölgesinin göstermiş olmasıdır.

Bölgelerin coğrafi konumlarına göre sonuçlar değerlendirildiğinde TRC1 bölgesi dışında güneydoğu ve doğu kesimlerinde yer alan bölgelerin genelde en az gelişmeyi kaydeden bölgeler olduğu görülmektedir. Bu bölgeler, bölgesel kalkınma konusunda sık sık dile getirilen ve bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında önem verildiği söylenen bölgeler olmasına rağmen, elde edilen sonuçlar açısından arzulanan amaçlara ulaşamadığı görülmektedir. Kimi bölgelerin gösterdikleri yüksek performanslar, kendilerinden daha gelişmiş bölgeleri yakalamalarını hatta geçmelerini sağlamış olsa da, 2014 yılına göre ilk ve son sıralarda yer alan bölgelerin endeks değerlerinin seyri, bu bölgeler arasında gittikçe artan bir gelişmişlik uçurumu oluştuğuna işaret etmektedir.

Bu çalışma bölgelerde hangi bölgesel kalkınma politikalarının uygulandığına değil, elde edilen sonuçlara odaklanmış olsa da, yüksek ve düşük performans gösteren bölgelerin varlığını tespit ederek, hangi bölgelerde uygulanan politikaların başarılı, hangi bölgelerde uygulanan politikaların ise başarısız olduğunun tespiti için yol gösterici nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AKPINAR, Rasim - TAŞÇI, Kamil - ÖZSAN, Mehmet Emin (2013), "Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları", İstanbul: Ekin Yayınevi.

DİNLER, Zeki (2014), “Bölgesel İktisat”, Bursa: Ekin Yayınevi.

DPT, (2000), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara.

DPT, (2003), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Ankara.

DPT, (2011), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Ankara.

GÜNDÜZ, Ali Yılmaz (2006), "Bölgesel Kalkınma Politikası", Bursa: Ekin Yayınevi.

HARDLE, Wolfgang – SIMAR, Leopold (2007), “Applied Multivariate Statistical Analysis” Berlin: Springer.

TATLIDİL, Hüseyin (2002), “Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz”, Ankara: Ziraat Matbaacılık.

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI, (2015), Dış Ticaret İstatistikleri, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/bilgi-merkezi/BilgiMerkeziIstatistik?>

TÜİK, (2015), Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/>

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, (2015), İllere ve Bölgelere Göre Özet Bilgiler, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/tumu/883/Illere_ve_Bolgelere_Gore_Ozet_Bilgiler.zip

TÜRKİYE İŞ BANKASI, (2012), “2005 ve 2010 Verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması”, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012v1.pdf

TÜRKİYE İŞ BANKASI, (2014), “2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması”, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf

TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ, (2015), Resmi İstatistikler, Alındığı tarih: 03.04.2015, adres: <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/>

EXTENSIVE SUMMARY

International competition increasing as a result of globalization makes interregional differences more distinct. Since those development differences cause significant economic, social, and environmental problems in certain instances, those differences call into question the regional development policies based on the free market mechanism. This situation prompts the state to take an active part in eliminating regional inequalities and makes it essential to evaluate implemented economic policies. Turkey has 26 NUTS level-2 regions determined in terms of the level of development, and there are some projects to eliminate the differences between these regions. However, the subject of whether implemented development policies are successful not being examined.

In this study, several economic and social variables are used in order to measure the development level of regions. Some variables (net migration, labour force indicators, infant mortality etc.) are excluded due to lack of sufficient number of observations or misleading values. The average of the values belonging to the 14 year period between 2001 and 2014 are used to create another data set, and then principal component analysis is performed to obtain the weights for the calculation of regional development index. The regional development index is generated by using these weights and 19 socio-economic criteria.

In the analysis we performed, the first principal component explains 53,6% of the variance. In similar works released by DPT, this rate was 46,38% in SEGE (2003) and 38,23% in SEGE (2011). In İsbank’s İGE (2010) and İGE (2012) reports, this rate was 41,6% and 46,78% respectively. The works mentioned above provide provincial development indices, and there are some other studies as well. However, these works, even though they come from the same institution, cannot be compared with each other because they use different criteria and weights.

According to our regional development index, İstanbul (TR10), Ankara (TR51) and İzmir (TR31) regions take the first three places in 2001. TR10 is the most developed region except in the year 2002. In that year, TR51 takes first place. This situation might be interpreted as the economic crisis in 2001 affecting TR10 more than TR51. In 2002, sixteen regions experiences a drop in index values, including TR10. TR21, covering Tekirdağ, Edirne and Kırklareli provinces, shows the biggest drop in index values, by falling 18,61 points. Similarly, the effects of the 2008 Global Crisis can be observed in index values. Nine regions in 2008 and seven other regions in 2009 show a decline in index values.

In the 14 year period, TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) and TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) take the last four places. Similar to TR10 region, the ranking of TRC2 changes once only. Except a drop in 2011, TRC2 takes 23rd place in the rankings. Between the years 2001 and 2014, TR52, covering Konya and Karaman, shows the biggest jump in regional development rankings (from 11th to 5th). In the same period of time, each of TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) and TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) drops three places in the rankings.

As expected, TR10, shows the biggest rise in development scores in the 14 year period. Another spectacular performance is given by TR52, which shows the biggest jump in rankings, with a rise of 301,26 points. Regarding this rise, TR52, shows better economic and social performance than TR51 (Ankara), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) and TR31 (İzmir), taking a higher place in the rankings. TR31, taking 3rd place in 2001, develops less than TR41, and drops one place. TR42, covering Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu and Yalova, also shows better performance than TR31. According to the results, the four least developed regions in the 14 year period are TRC2, TRB2, TRA2 and TRC3.

Between 2001 and 2014, İstanbul outscores all regions including the closest competitor, Ankara, showing an increase in development scores of 402,83 points. There is some jockeying

for position between the first 5 regions and also the last 5 regions, and they change places in the rankings from time to time. However, it is observed that the difference between the top 5 and the bottom 5 regions gradually increases.

In this study, we put emphasis on development policy outputs in 2001-2014 period and whether Turkey achieved its targets of eliminating regional development inequalities, instead of which regional development policies are implemented. Regional development index constructed by social and economic criteria together reveals striking results for regional development policies and Turkish economy.